

ЖАН ЛЬО МЕНГР-БУСИКО

/1396/

Бележит френски военачалник, маршал на Франция, чиято дейност е особено свързана с военните начинания на Западна Европа в края на XIV в. за спиране на османската експанзия в Европейския Югоизток. В похода на западноевропейската коалиция през 1396 г., ръководен от унгарския крал Сигизмунд, той ръководи френските отряди.

След сражението при Никопол, в което френските бойци са убити, пленени или изклани по заповед на султан Баязид в деня на поражението, по случайно стечение на обстоятелствата Бусико остава жив. Отведен в плен, той е откупен заедно с други френски благородници. През 1399 г. той оглавява една френска експедиция с 8000 бойци, натоварени на кораби в Ег Морт, които се явяват в помощ на обсадения от Баязид Цариград. Появата на френските бойци с Бусико обаче не е в състояние да облекчи участието на столицата въпреки смелите действия на френския маршал. Оставяйки малък отряд за защита на Цариград, Бусико и хората му се завръщат в отечеството, когато византийският император Мануил II тръгва за Европа да моли помощ за загиваща Византия.

Личните впечатления на Бусико от местата, през които се придвижили участниците в християнската коалиция от 1396 г., както и от самата Никополска битка, са записани живо и увлекателно от перото на някой опитен и надарен летописец, близък на маршала¹.

Бусико съобщава за преминаването на кръстоносната армия през Дунава на път за Никопол:

„Напускайки унгарското кралство, те дойдоха до реката, наречена Дунав, и я прехвърлиха на кораби. На отсамния бряг на реката имаше един укрепен град, наречен Боден,² който минаваше, че е на страната на турците. Нашите хора пожелаха да го нападнат. Рицарят граф Дьо Невер, граф Дьо ла Марш и много други се спряха пред този град. На другия ден след пристигането се заеха по височайша заповед да се сражават срещу споменатия град. Но щом започна атаката, се появи господарят на страната. Той бе православен християнин и

насила бе подчинен на турците. Той дойде да се предаде, [да предаде] града и цялата си страна на унгарския крал. Предаде му и всички турци, които бяха в крепостта.

Глава XXIV

ЗА МНОЖЕСТВОТО ГРАДОВЕ, КОИТО КРАЛЯТ НА УНГАРИЯ ЗАВЛАДЯ ОТ ТУРЦИТЕ С ПОМОЩТА НА БЛАГОРОДНИТЕ ФРАНЦУЗИ. И КАК СМЕЛИЯТ МАРШАЛ БУСИКО СЕ ПРОЯВИ МЕЖДУ ДРУГИТЕ.

След като градът Боден бе завладян, както се каза, кралят на Унгария тръгна оттам с цялата си войска и отиде пред друг град, наречен Рако.³ Щом граф Д'Йо и маршал Бусико узнаха, че кралят е решил да иде там, те побързаха да бъдат първи там. С тях отидоха множество благородници — г. Филип дьо Бар, граф Дьо ла Марш, сеньор Дьо Куси, дворцовият маршал Д'Йо и много други, и яздиха цяла нощ, докато стигнаха на сутринта. Но щом неприятелите ги видяха, че приближават, те излязоха навън в голямо множество, за да прекъснат един мост, висещ над голям ров, пазещ никой да не приближи до стените, нито до оградата на споменатия град. Този ров бе толкова дълбок, че в никакъв случай не би могъл да се премине без споменатия мост. Нашите хора дойдоха там, като бързаха да пристигнат преди сарацините⁴ да успеяха да разрушат моста. Те се стекоха на това място и нашите хора ги нападнаха с голяма сила. Мнозина се биха добре. Сарацините непрестанно се домогваха да разрушат моста. Разпоредено бе, докато част от тях продължава битката, останалите да идат да разрушат споменатия мост. Но нищо не им се удаде. Доблестният маршал възложи на граф Д'Йо като на пръв началник на тази операция, охраната на споменатия мост, който бе много важно да бъде опазен и бе трудно [да се изпълни това] поради многобройните сарацини, които непрестанно прииждаха. И той го изпълни. Той и хората му го отбраняваха така храбро, че сарацините не успяха да го приближат и маршалът много пъти се отличи в битката. Често той отблъсваше енергично сарацините навътре в града им, след което те наново излизаха навън. Но той пак ги пресрещаше, и то с такава доблест, че те не можеха да удържат битката с него и се оттегляха. Накратко казано, онова, което той извърши на това място без несполука, съвсем ясно показва добре, както и по-рано, че той е много храбър и опитен рицар. Граф Д'Йо и другите френски барони, които го придружаваха и се сражаваха, както се каза, на друга страна със сарацините, толкова се подвизаваха и толкова добре се държаха, че насила натикаха сарацините в града им и убиха мнозина.

В този ден тук пристигна кралят на Унгария с цялата си войска и веднага реши да нареди хората му да нападнат града. Щом маршал Бусико узна това, веднага изпрати от своите хора на една левга до посочения [крал], гдето имаше хубави дървета, и нареди от тях да направят две големи стълби. Щом видя, че голяма флота бойци пристига, за да обсади града, каза на бойците си: „Голям позор ще бъде за нас, сигур, ако допуснем други да минат преди нас по моста, който охраняваме. Така, мои мили бойни другари и приятели, нека изпълним по такъв начин задачата, че тя да ни донесе слава!“

Без да продума повече, той застана начело и всичките негови хора го последваха драговолно. Той се приближи съвсем до стената, където бяха докарани поръчаните от него стълби. Той започна атаката и хората му се стекоха преди всички други. Видяхте там подвизите им. Голямата храброст, която тези доблестни люде проявиха, и подвизите на водителя им ги подтикваха да се забравят като същински лъвове. Желяейки горешо да се изкачат по стените, те толкова натоварваха стълбите, че едва не ги счупиха. Битката бе яростна и за тези отвън, които се бореха да изкачат стените, и за онези отвътре, които им оказваха силен отпор. Разменяха си отлични удари, от които и от едната, и от другата страна имаше убити и ужасени. И тъй сарацините успяха да смажат една от стълбите с големи камъни, които хвърляха надолу. На другата се бе качил Хюг дьо Шевенон, носейки знамето на маршала. Той се сражаваше много храбро. Но сарацините го притиснаха така, че му изтръгнаха знамето от ръцете и накрая блъснаха него и стълбата надолу. Той бе много смазан. Но бързо се намери някой, който го измъкна от тълпата.

Тази атака бе величествена и великолепа. Там пристигнаха и останалите французи, и кралят на Унгария с цялата си голяма армия. Така продължи целия ден, докато нощта ги раздели. Маршалът бе от първите [в битката], той бе и между последните, които се оттеглиха. Той така се би през целия ден, че за него и за подвизите му се разнесоха много и пълни с почит вести. Същото бе и за доблестните му бойци, които се държаха така добре, както никой не би могъл да се представи. При все че храбрият маршал и хората му бяха толкова облъскани, че бяха на края на силите си, не мислете, че отидоха да почиват. Когато всички преминаха, те останаха да пазят моста да не го разрушат неприятелите. И вярвайте твърдо, вие, които слушате, че никой не би могъл да ги откъсне от тази служба и да поеме охраната на моста.

На другия ден, когато нашите хора смятаха да атакуват отново, тези отвътре, в голямата си част православни християни, разбраха, че въпреки силата на града им те при последна сметка не биха могли да го запазят, и се предадоха на краля на Унгария, за да запазят живота и имота си. А кралят,

когото бяха посъветвали, че е по-добре да ги вземе, отколкото да изложи хората си на опасност, и също предвид това че са християни, се съгласи на споразумението. Прието бе маршалът да ги пази, без да им бъде нанесена щета. Той влезе в града с всичките си бойци и така добре изпълни дълга си по охраната, че не им бе причинено никакво зло. Тези християни предадоха на краля на Унгария всички турци отвътре и той нареди да ги убият всички.

Като се свърши с това, кралят замина, за да обсади Никопол⁵ — много укрепен град. Отправяйки се за тази обсада, маршалът, който не мислеше за друго, освен да навреди на сарацините, узна чрез съгледвачи засадите и скривалищата, които сарацините прикриваха по пътищата и при стадата, като заставаха в засада с намерение да нападнат нашите. Но храбрият маршал по усет или чрез засада ги залови, преди те да усетят, и така многократно им причини щети. Той и хората му убиха мнозина. Така постъпиха и граф Д'Юо, и нашите френски барони, които така се отличиха дотогава и показаха такава храброст, че кралят на Унгария и съотечествениците им се одързостиха от това и нарасна смелостта им дотолкова, че не се плашеха от никого.

Уви, ако съдбата не им бе толкова навредила, те още биха могли да благославят часа и деня, когато такава достойна войска от французи им се бе притекла [в подкрепа]. Но тъй като често се случва съдбата да вреди на доблестните и смелите, изглежда, че завидя на голямата им доблест и на превъзходното им юначество. А кой би могъл да се опази от злата съдба, когато пожелае да връхлети и да навреди на когото си ще? (с. 237—239, кол. 1).

Глава XXV

ЗА СЛАВНАТА БИТКА, НАРЕЧЕНА УНГАРСКА, А В СЪЩНОСТ МЕЖДУ ХРИСТИЯНИ И ТУРЦИ

Но да се върнем към разказа си. Щом кралят на Унгария пристигна с войската си пред Никопол, се разположи на стан по общо разпореждане. Веднага нареди да започне прокопаването на два големи прохода под земята, които бяха направени и докарани до градската стена. Те бяха толкова широки, че трима бойци можеха да се сражават на една линия. Задържа обсадата цели 15 дни.

В това време турците не се помръднаха. Правеха много големи приготовления, за да нападнат краля на Унгария. Но това стана толкова тайно, че и кралят не узна нищо. Не се знае дали нямаше предателство сред съгледвачите му и как стана, защото, въпреки че той бе поставил татъчно хора,

за да следят намеренията на сарацините, не бяха дошли никакви вести до същия този 15-и ден на обсадата. Поради това те съвсем не бяха на шрек. На 16-ия ден към обяд при краля пристигнаха вестоносци, за да съобщят, че Баязид със своите турци е начело на страхотно голяма войска съвсем близо до него и че едва ще успеят да въоръжат войската му и да се дадат нареждания за бой. Когато кралят чу в палатката си тези вести, бе много стъписан. По палатките се съобщиха всеки да се въоръжи и да излезе от палатката. Нека се знае, че за малко време тази войска бе много развълнувана. Всеки се впусна към оръжията, колкото можеше. Кралят бе на бойното поле, когато дойдоха да съобщят на граф дьо Невер на масата и на французите, че турците са съвсем близо и че кралят е във вън от палатките на открито поле, нареждайки да се влезе в бой. От това граф Дьо Невер и френските благородници бяха недоволни, че кралят не им е съобщил по-рано. И аз още се съмнявах, че ще ги постави и в по-неприятно положение. Щом се разчу вестта, граф Дьо Невер и неговите хора скочиха на крака и бързо се въоръжиха. Качиха се на конете и се подредиха отлично. Така отидоха при краля, когато намериха в много добра бойна форма и добре подреден. Виждаха пред себе си неприятелските знамена.

Тук летописецът опровергава онези свидетели на битката, които твърдели, че французите влезли в боя безредно и затова били избити. Той бил разпитал много достойни за доверие хора, които казали, че граф Дьо Невер и всичките френски благородници и барони заедно с бойците си дошли навреме при краля в отличен ред.

„Графът повери знамето на света Богородица, което французите имаха обичай да носят в боевете, на г. Жан дьо Виен, адмирал на Франция, защото той бе най-храбър от всички и най-опитен. Той бе поставен всред тях, както подобава. И най-вече облякоха се добре, както трябва да бъде при такъв случай.

От своя страна турците заповядаха на войсковите си части и се подредиха много добре пеша и на коне. Те извършиха следната хитрост, за да подведат нашите хора. Най-напред голяма тълпа турци-конници образуваха голяма войскава част пред пехотинците им. Зад тези конници, между тях и пехотинците, наредиха да забият множество остри колове, които бяха приготвили за тази цел. Тези колове бяха забити напреки с върховете, обърнати към нашите хора, на такава височина, че достигаха до корема на конете. Като извършиха това, в което не вложиха много усилия, защото бяха заповядали на доста хора, които се бяха заели да ги забият, нашите хора, в това време събрани в съгъстена стъпка, вървяха към тях и ги наближиха. Щом сарацините ги видяха съвсем близо, цялата конница се обърна скупчена като черен облак зад коловете,

зад техните пехотинци, които бяха подредили в две добри части, така отдалечени една от друга, че те успяха да поставят една конна част между двете пехотни. В нея трябва да имаше около 30 хиляди стрелци. Когато нашите хора се приближиха до тях и смятаха да се обединят, сарацините започнаха така силно да стрелят срещу тях и така нагъсто, че нито суграцицата, нито дъждът не падат така гъсти от небето, както там падаха стрелите. Те за малко време избиха множество хора и коне. Когато унгарците, които обикновено не минават за хора боеспособни и не знаят да вредят на неприятеля, освен като стрелят напред и назад с лък от коня, бягайки, видяха това начало на битката, голяма част от тях започнаха да се оттеглят от страх пред стрелбата и да стрелят нагоре като подлещи и капитуланти, каквито сами бяха.

Но храбрият маршал на Франция Бусико, който не виждаше зад гърба си подлостта на оттеглящите се, нещо, което ни най-малко не бе допускал, нито пък пред тях и съвсем наблизко острите колове, злобно забити, каза и посъветва, какъвто си бе юнак и смелчага: „Благородни господа, рече, какво ще правим тук, ще се оставим ли така малодушно да бъдем пронизани и убити? Без повече да се бавим, да се обединим бързо срещу тях, да ги притиснем смело и да прекратим стрелбата на лъковете им!“ При този съвет граф Дьо Невер застана начело на всичките си французи. Веднага, за да се съберат срещу сарацините, се хвърлиха напред и се надянаха незабавно на коловете, споменати по-горе. Те бяха много твърди и остри. Те промушваха конете и много от тях убиха и спънаха хората, които падаха от конете. При все че много наши хора се заплетоха там в стрemenата, все пак успяха да преминат.

Но сега чуйте за голямата лошавина, вероломство и подлост на унгарците. Укорът над тях ще остане завинаги. Щом видяха, че нашите се заплитат в коловете и стрелбата не ги заслоняваше и те не можеха да се нахвърлят върху турците, също както нашият бог бе изоставен от своите хора веднага щом бе заловен от неприятелите си, така и унгарците обърнаха гръб и побягнаха. С нашите хора не остана нито един унгарец освен един висш аристократ от страната, когото наричаха великия граф на Унгария, и хората му и другите чужденци, които бяха дошли от различни страни да участвуват в битката. Но те бяха малко срещу такова голямо множество. Но не вярвайте, че отстъпиха или се отметнаха и също както глиганът, когато го улучват, колкото повече се мята напред, толкова е атакуван, така и нашите храбри французи преодоляха силата на коловете и на всичко и преминаха нататък като смели и доблестни войни. . .

Но да се върнем на думата. Благородните французи, разрени от загубата на хората си, както от стрелбата на сараци-

ните, така и от коловете, се нахвърлиха върху тях с такава голяма доблест и смелост, че ужасиха всички. Няма нужда да разказвам как се нахвърляха върху тях. Нито разпененият глиган, нито разбеснелият се вълк могат по-гордо да се предадат [на битката]. Между другите смелчаци там бе и смелият маршал на Франция Бусико, който се изтъкна между най-храбрите и въпреки трудностите им го доказа.

Той толкова безпогрешно се биеше, че всички се очароваха, и се държеше така кораво и прояви толкова рицарско умение, че онези, които го видяха, още говорят, че не се е виждало нито рицар, нито какъвто и да било друг да извърши повече подвизи и храбри дела за един ден, както той го направи през споменатия ден.

Също така се отличи и благородният граф Дьо Невер, предводител на доблестните французи, който се държеше така добре, че даде пример за добри дела на всички негови хора. Храбрият граф Д'Ио не се преструваше, [отблъсваше] натиска и напред, и назад. Така действуваха и благородните братя Дьо Бар, които въпреки ранната си младост се държаха много храбро. Граф Дьо ла Марш, който бе най-младият от всички, още бе голоблад, се сражаваше така решително, че всички го похвалиха. Там бе и смелият сеньор Дьо Куси, изпитан рицар, който не бе престанал да воюва цял живот и бе много доблестен.

Там се прояви юначеството му и то бе необходимо, понеже сарацините често го притискаха с големите си кожени боздугани, които носят на бой, и с брадвички. Но техните примки им струваха скъпо. Понеже той, едър и снажен и много силен, им нанасяше толкова силни удари, че ги посичаше всички. Рицарският адмирал на Франция на другата страна не правеше по-малко. Сеньор Дьо ла Тримуй, чудно красив рицар, смел и благороден, привличаше върху си често стрелбата на сарацините. Тези барони и изпитани рицари, високо добродетелни [при това], насърчаваха с дела и думи благородните младежи на лилията,⁶ които се сражаваха там не като деца, а като много закоравели рицари. И трябваше да бъдат такива, защото непрестанно нарастваха срещу тях натискът и множеството. Останалите смели френски рицари, непосветени още в рицарско звание, се държаха така добре, както никой друг. Така действуваха и великият граф на Унгария,⁷ и всичките му хора, които бяха много недоволни от грозното и срамно оттегляне на унгарците. И другите чужденци също много се стараеха.

Уви! Но за какво? Една шепа хора бяха срещу хиляди. Те бяха толкова малобройни, че не можеха да застанат само срещу челната част на една от гореспоменатите [турски] войскове части, където имаше по трима души срещу един техен.

И въпреки това благодарение на много голямата си сила, юначество и смелост разбиха тази първа войскова част и избиха мнозина. Това така изплаши Баязид, че нито той, нито голямата му конница не посмяха да нападнат нашите. И той, и неговите хора побягнаха, колкото могат, когато му съобщиха, че французите, които се сражаваха там, са съвсем малко и нямат ничия помощ, понеже кралят на Унгария заедно с цялата си войска бе избягал и ще бъде голям срам той да побегне така с цялата си голяма армия пред една шепа хора. Щом чу това, Баязид се върна с много голямо множество хора, бодри и отпочинали. Те се хвърлиха върху хората ни, смазани, разбити, уморени и съвсем зле.

Когато благородният маршал видя това нападение и че тези, които следваше да ги подпомогнат, ги бяха изоставили и че бяха толкова малко сред такъв неприятел, разбра, че е невъзможно да се устои срещу такава голяма армия и че нещастieto ще се стовари върху тях. Той се озвери и си каза, че щом трябва да загине с другите, ще продаде скъпо смъртта си на тези кучета. Пришпори коня си и се хвърли в най-лютата битка. С острата си сабя, която държеше, сечеше така налясно и наляво, че поваляше всеки, който му се изпречеше. Така вървеше, като караше и най-храбрите пред него да се плашат от него и се стремяха да се отклонят от пътя му. Тези, които не дръзваха да го приближат, не пропускаха да му хвърлят копия и мечове. Но той бе много силен и знаеше да се пази. Трогателен бе този боен кон, едър, силен, добре и красиво брониран, сред този натиск, който така буйно се движеше срещу изпречилите му се, че ги поваляше. Така вървеше все напред — пословичен, но все пак истинен разказ — както свидетелствуват очевидците, че разпръсна всички бойни части на сарацините и след това се обърна и всред тях [се върна] при другарите си. Боже, какъв рицар! Бог да пази добродетелта му! Жалко ще бъде, когато умре. Но той още е жив, понеже бог ще го закриля.

Така нашите хора се сражаваха, докато имаха сила. Ах, колко е жалко, че такава благородническа армия, толкова опитни хора, такива рицари и великолепни в бойното изкуство нямаха отникъде помощ, падаха пред лицето на неприятеля като желязото на наковалнята. Понеже всички ги обкръжиха и ги нападаха отвсякъде така смъртоносно, че не можеха повече да се отбраняват. А, какво чудо! Повече от 20 сарацини бяха срещу всеки християнин. И при все това нашите хора избиха от тях повече от 20 хиляди. Но накрая не можеха повече да форсират. Колко жалко! Не бяха ли за обесване неверните християни, които така коварно ги напуснаха? Срам за тях! Защото, ако драговолно бяха помогнали на смелите французи и на бойните им другари, не щеше да остане ни Баязид, нито един турчин, всички щяха да загинат или да бъдат пленени —

голямо благодеяние за християнството. А тук загинаха и бяха избити по-голяма част от християните. От бароните — сеньор дьо Куси, за когото е много жалко. Защото този храбър рицар бе разумен и опитен. Такъв бе и адмиралът, и много други. Но нашите сеньори от френска кръв и повечето от бароните и множество рицари и непосветени още в рицарството, които преди това се бяха сражавали много храбро, бяха пленени. Между тях бе и маршалът, който, смятайки живота си за загубен, искаше скъпо да го продаде и с ударите си бе направил наоколо си такъв кръг от убити и паднали, че никой не смееше да се приближи до него, за да го залови. Той приличаше на разбеснял се лъв между тях. Поради това мнозина положиха големи усилия и много сарацини трябваше да умрат, докато го заловят. Най-накрая така го притиснаха, че насила го откараха с другите.

Глава XXVI

ЗА МНОГО ПЕЧАЛНОТО МЪЧЕНИЧЕСТВО, НА КОЕТО ОБРЕКОХА ХРИСТИЯНИТЕ ПРЕД БАЯЗИДА, И КАК БЕ ПОЩАДЕН ЖИВОТЪТ НА МАРШАЛА

На другия ден след мъчителната битка бе много страшна жалост. Баязид, седящ в шатра на сред полето, нареди да докарат пред него граф Дьо Невер и бойните му другари заедно с всички френски барони, рицари и непосветени още в рицарството, които бяха останали живи след битката.

Сърцераздиращо бе да се гледа, как тези благородни сеньори и младежи от такъв висок произход като благородната кралска кръв на Франция, са водени вързани със стегнати въжета, обезоръжени, по долно бельо, от тези кучета сарацините, грозни и ужасни, които свирепо ги държаха пред този там седящ тиранин, враг на вярата.

От добри преводачи и от някои сведения се узна, че граф Дьо Невер е син на сина на краля на Франция и пръв братовчед и че баща му е много могъщ и богат дук и че синовете Дьо Бар, граф Д'Юо и граф Де ла Марш са от същата кръв и близки роднини на краля на Франция. Смяташе се, че ако ги запазят, ще се получат за тях големи съкровища и доходи. Започнаха преговори те и някои от най-знатните барони да не бъдат убити. Но той ги държеше все така седнали на земята пред него.

Уви! Веднага след това той нареди да започне жестокото жертвоприношение. Пред него докарваха благородните християнски барони, рицари и непосветени още в рицарството съвсем голи. И после точно както рисуват цар Ирод, седнал на трон и невинните младенци заколвани пред него, нашите верноподанни християни бяха заклани там с големи бравди от

тези отвратителни сарацини в присъствието на граф Дьо Невер, пред очите му. Вие, които слушате, можете да си представите колко страшна бе мъката на този много добър и благословен сеньор и каква болка бе за него, като гледаше да изтезават така доблестните му верни другари и тъй предават му и извънредно храбри негови хора. Мисля, че толкова страдаше, че желаше да сподели смъртта с тях.

Така ги водеха един след друг към мъченичеството, както някога постъпиха с бенедиктинските мъченици. Там ги удряха ужасно с големи ножове по главите, по гърдите и по раменете и безмилостно ги избиваха. Бихте могли да си представите с какви нажалени лица ги водеха в тази сърцераздираща процесия. Съвсем както каспинът води агнето на лобното му място, така бяха отвеждани, без да продумат дума и добрите християни, за да бъдат убити. При все че това бе много жестока смърт и много сърцераздиращо събитие, все пак всеки добър християнин е убеден, че те бяха много щастливи и родени, за да приемат такава смърт. Щом трябваше да умрат, бог им оказа милостта да умрат от най-святата и достойна смърт за християнин. Както поддържахме по нашата религия, това е за християнската вяра и са придружени от бенедиктинските мъченици, най-щастливите от всички ордени на другите светни в рая.

В тази жалостна процесия бе воден и маршалът на Франция Бусико — съвсем гол, без бельо. Но бог, който искаше да запази слугата си заради благодеянието, което трябваше да извърши, щом му дойде времето, за да отмъсти на сарацините за смъртта на тази прославена армия, а и заради други велики дела, които трябваше да станат благодарение на разума му, направи така, че в момента, когато трябваше да го ударят, граф Дьо Невер го погледна много жалостно и маршалът — него. Споменатият граф бе обзет от страшна мъка за смъртта на такъв храбрец (т. е. на Бусико, бел. пр.) и си спомни за голямата му доброта, храброст, лоялност и смелост. Бог му внуши неочаквано да събере двата си пръста на ръцете си, гледайки Баязид, като че ли искаше да каже, че му е като собствен брат и онзи да го пощади. Този знак Баязид разбра веднага и нареди да го оставят.

Когато завърши тази ужасна екзекуция, след която цялото поле бе осеяно с телата на бенедиктинските мъченици — французи и други от различни страни, проклетият Баязид се вдигна оттам и заповяда маршалът, пощаден от смъртта, да бъде отведен в затвора в един голям и хубав град на Турция, наречен Бруса.⁸ Заповедта му бе изпълнена и той бе задържан там до пристигането на Баязид (с. 239, кол. 2—243, кол. 1).

Увод, подбор и превод: *Б. Цветкова*
Коментар: *Б. Цветкова и П. Коледаров*

¹ Бележките за Бусико са черпени от J. Delaville Le Roulx. *La France en Orient au XIVe siècle*. I. Paris, 1886, p. 211; Cl. D. Rouillard. *The Turk in French History thought and literature (1520—1660)*. [Toronto, 1938], p. 38. Впечатленията и спомените на Бусико имат няколко издания, между които: *Livre des faits du bon missire Jean le Maingre, dit Bouciquaut*, ed. Buchon, Panthéon littéraire, t. III, Paris, 1852; *Nouvelle Collection des mémoires pous servir à l'histoire de France depuis le XIIIe siècle jusqu'à la fin du XVIIIe précédés de notices pour caractériser chaque auteur etc. suivis de l'analyse des documents historiques qui s'y rapportent* par Michaud et Poujoulat. Paris, 1836—1839, première série, t. II, 1836. Тук е използвано това издание; в него бележките на Бусико са поместени под заглавие: *Le livre des faits du bon missire Jean le Maingre, dit Boucicaut, Maréchal de France et Gouverneur de Gennes*.

² Средновековният български град Бдин, дн. гр. Видин.

³ Средновековната крепост Рахово, дн. гр. Оряхово, Врачански окръг.

⁴ Така в Западна Европа назовавали арабите, които завладели Испания и нахлули в Италия. По традиция поради еднаквата с арабите религия — мюсюлманството, и турците биват споменавани с това наименование в западната книжнина.

⁵ Средновековна българска крепост, дн. гр. Никопол, Плевенски окръг.

⁶ Гербът на френските крале.

⁷ Това е Никола дьо Гара (*magnus comes*), велик палатин на Унгария, високо ценен и от френския, и от унгарския крал заради качествата си на държавник (J. Delaville Le Roulx, op. cit., I. p. 217 сл.).

⁸ Град Бруса, най-старата столица на Османската империя в Северозападна Мала Азия, Турция.